

Θεάτρου Πόλις. Διεπιστημονικό περιοδικό για το θέατρο και τις τέχνες

Τεύχος #5-7 (2019-2021): Κινηματογράφος και ιστορία: η μνήμη μιας χώρας και οι χώρες της μνήμης

Τα θραύσματα της ιστορικής πραγματικότητας στον περίγυρο της κινηματογραφικής αφήγησης

Τώνης Λυκουρέσης

doi: [10.12681/30791](https://doi.org/10.12681/30791)

Βιβλιογραφική αναφορά:

Λυκουρέσης Τ. (2022). Τα θραύσματα της ιστορικής πραγματικότητας στον περίγυρο της κινηματογραφικής αφήγησης. *Θεάτρου Πόλις. Διεπιστημονικό περιοδικό για το θέατρο και τις τέχνες*, 252-255.
<https://doi.org/10.12681/30791>

ΤΩΝΗΣ ΛΥΚΟΥΡΕΣΗΣ

Τα θραύσματα της ιστορικής πραγματικότητας στον περίγυρο της κινηματογραφικής αφήγησης

Τ. ΛΥΚΟΥΡΕΣΗΣ Τα θραύσματα της ιστορικής πραγματικότητας στον περίγυρο της κινηματογραφικής αφήγησης

Το πολιτισμικό παρελθόν αλλά και οι σταδιακές μεταλλάξεις του και επιδράσεις στην ιστορική συνέχεια, αποτελούν μια ισχυρή πηγή έμπνευσης για έναν δημιουργό. Πόσο μάλλον ο σκηνοθέτης του οπτικοακουστικού χώρου που διαχειρίζεται ποικίλες θεματικές για να κρίνει και να αναδείξει γεγονότα, καλλιτεχνικές διεργασίες αλλά και μοναδικούς χαρακτήρες, μέσα από τη σεναριακή δραματουργία που θα αναπτύξει.

Η εικόνα, σε συνδυασμό με τη σύνθετη ηχητική μπάντα, καταγράφει και συντηρεί διαχρονικά τις εθιμικές μνήμες, τα σχόλια ή και την απρόβλεπτη ανατροπή της δεδομένης ιστορικής γνώσης μας για τον συγκεκριμένο τόπο και την κοινωνία του, όπως περιγράφεται στο αντίστοιχο οπτικοακουστικό έργο.

Είτε σαν ντοκουμενταρισμένο υλικό από τις ποικίλες λήψεις του παρελθόντος (οι κινηματογραφικές αντίστοιχες οριακά περιλαμβάνουν γεγονότα του προηγούμενου μόνο 20^{ου} αιώνα. Αντίθετα, τα φωτογραφικά αρχεία έχουν περισσότερο βάθος χρόνου), είτε σαν αφηγήσεις που πέρασαν από μνήμη σε μνήμη των προηγούμενων γενεών, το οπτικοακουστικό υλικό συνθέτει ένα ισχυρό

πρωτογενές ερέθισμα για μια νέα δημιουργία. Προσωπικά, σαν Επτανήσιος σκηνοθέτης, διαχειρίστηκα συχνά ποικίλες διαθέσιμες ή και πρωτοφανέρωτες σε εμένα πηγές προκειμένου να ισχυροποιήσω τα ερεθίσματα και τη γνώση μου για το ιστορικό παρελθόν του ευρύτερου Ιονίου τοπίου και, παράλληλα, να εγκύψω στις ποικίλες πολιτιστικές δράσεις και στις πολιτισμικές αναφορές που καθόρισαν και διαμορφώνουν μέχρι και τώρα την Επτανησιακή κοινωνία.

Η αποδοχή και η ενδοσκόπηση της παρουσίας αλλά και των ποικίλων προβλημάτων που αντιμετώπισαν όσοι έζησαν στο παρελθόν ή και ζουν σήμερα δίπλα μας, στον ίδιο γεωγραφικό και ιστορικό χώρο, συνθέτει μια ευρύτατη πολιτισμική παιδεία που η προβολή του οπτικοακουστικού έργου διαχειρίζεται δυναμικά για τους θεατές της.

Η ιστορική διαχρονικότητα του Ιονίου και μέσω αυτής η πολιτισμική εξέλιξη της συγκεκριμένης γεωγραφικής περιοχής, μαζί με τα μοναδικά χρώματα και το φως του Επτανησιακού τοπίου, όλα πρόσθεσαν από την αρχή στη δημιουργική μου έμπνευση, όντας κι εγώ Επτανήσι-

Εικόνα 2. «Χρυσομαλλούσα», Ζάκυνθος, 1978

ος, ζακυνθινής καταγωγής. Η ατμόσφαιρα των νησιών γύρω μου, είτε την ζω είτε την επεξεργάζομαι σεναριακά, όπως και το παρελθόν των ηρώων που με απασχολούν, συνθέτουν πάντα τις εικόνες και τους ήχους που με περιβάλλουν και με καθοδηγούν δραματουργικά και αισθητικά. Κι αυτό ισχύει από την πρώτη μου κιόλας ταινία, τη ζακυνθινή *Χρυσομαλλούσα*¹ του 1978, έως και τα τρέχοντα κινηματογραφικά μου σχέδια. Ιδιαίτερα στην πρώτη εκείνη κινηματογραφική μου πρόταση, οι μοναδικές πολιτιστικές δράσεις των θεατρικών «Ομιλιών» του νησιού μου αποτέλεσαν ένα κυρίαρχο άλλοθι για την κατάθεση του ιστορικού και κοινωνικού ρόλου του Λαϊκού Θεάτρου, σε όλους τους προηγούμενους αιώνες έως και σήμερα, μέσα από τη σωστική αποτύπωση και δραματουργική διαχείριση του κινηματογραφικού μέσου.

Το ιστορικό παρελθόν, απώτερο ή σύγχρονο (βλ. την αναφορά στο επαναστατικό 1821 στο δραματοποιημένο ντοκιμαντέρ μου *Ύμνος εις την ελευθερία*,² ή και τη δραματική κατοική ιστορία των Εβραϊκών κοινοτήτων της Επτανήσου, στο *Τραγούδι της ζωής*),³ ο απόμακρος ιστορικός-πολιτισμικός-θρησκευτικός χώρος των Στροφάδων στην αφηγηματική *Αλκίση*,⁴ τα περιφερειακά κατ'εξοχήν πολιτισμικά στοιχεία που συνθέτουν την αγωνιώδη κατάληψη του αρχαιολογικού χώρου στο *Αίμα των αγαλμάτων*,⁵ η καταστροφική Σεισμο-πυρκαγιά των Επτανήσων του 1953 στο άμεσα δραματοποιημένο *Η μνήμη που ταξιδεύει*,⁶ είναι συγκεκριμένες αναφορές στις ιστορικές διαστάσεις ενός κόσμου που περιβάλλει πάντα και παρασύρει στις διεργασίες του την παραστατικότητα μου ως δημιουργού.

Οι *Σκλάβοι στα δεσμά τους*⁷ αντίστοιχα, βασίστηκε στο ομώνυμο μυθιστόρημα του Κερκυραίου Κωνσταντίνου Θεοτόκη, μια δραματική ταινία εποχής που φωτίζει τις

κοινωνικές και πολιτικές αλλαγές στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, καθώς οι πρωταγωνιστικοί χαρακτήρες μετέφεραν στην καθημερινότητα τους τα έως τότε πολιτισμικά αρχέτυπα της Κερκυραϊκής-Επτανησιακής κοινωνίας.

Η σύγχρονη οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη δεν σημαίνει ότι εξαφανίζει τα τραύματα και τις επιδράσεις του ιστορικού παρελθόντος, παρά τη συχνά εμφανιζόμενη άγνοια της ιστορικής τους συνέχειας από τους γηγενείς κατοίκους των νησιών. Πόσο μάλλον στις μέρες μας, όπου οι νησιωτικές κοινωνίες του Ιονίου έχουν μπολιαστεί με παραγωγικότερους κατά τα άλλα μετανάστες, γείτονες εποίκους, που αγωνιούν πέρα από όλα για την οικονομική τους επιβίωση και την κοινωνική τους ένταξη. Η σεναριακή μου εκκίνηση και η σκηνοθετική της διαχείριση βασίζονται πάντα στην εκτίμηση ότι το παρελθόν ενός χώρου παράγει διαρκή ερεθίσματα, έστω και έμμεσα, σε αυτούς που τον βιώνουν και τον διαχειρίζονται. Ήχοι και απόηχοι ατομικής ή και συλλογικής μνήμης δεν διαγράφονται ποτέ οριστικά, αντίθετα συνθέτουν εκ νέου κρίσεις και συμπεριφορές. Η σημερινή πλέον διάσταση των ποικίλων γεγονότων πηγάζει από τη γνώση των ιστορικών και πολιτιστικών αναφορών ή λειτουργεί ασυνείδητα, έως ότου διασταυρωθεί η διαδρομή της με το δεδομένο παρελθόν του τόπου και το ειδικό του βάρος.

Στις ταινίες μου αυτή η αρχή είναι ιδιαίτερα αναγνωρίσιμη, πίσω από τη δραματουργική ανάπτυξη: Η άγνοια και τα ερωτήματα των νεαρών εισβολέων καταληψιών για τον πλήρη ιστορία και πολιτισμού χώρο του επαρχιακού Αρχαιολογικού Μουσείου, η τυχαία συνάντηση της Ελληνοαμερικανίδας ερευνήτριας με τους Ζακυνθιοεβραίους μεταστάντες στο Ισραήλ, η αποκάλυψη κυριολεκτικά στον περιπλανώμενο ταξιδιώτη συγγραφέα της μυστικότητας και της πνευματικής ολότητας ενός χώρου,

Εικόνα 3. «Το αίμα των αγαλμάτων», Ελευσίνα, 1982

όπως η προαιώνια νησιωτική Μονή των Στροφάδων, αλλά και οι υπόγειες διαμάχες και εν συνεχεία ακραίες συγκρούσεις, είτε μέσα από την επίδραση της λαϊκής θεατρικής παράστασης «Η Χρυσομαλλούσα» στον μικρόκοσμο του ορεινού ζακυνθινού χωριού, είτε μέσα από τις επάλληλες ανακατατάξεις και ανατροπές της αρχοντικής Κερκυραϊκής οικογένειας των Οφιομάχων, κάτω από την λαίλαπα των οικονομικών άρα ταξικών αλλαγών σε έναν κόσμο που για πολλά χρόνια έδειχνε ιστορικά αναλλοίωτος.

Θρέμμα κι εγώ της επανησιακής κοινωνίας με τη βαριά κληρονομιά αιώνων πολιτισμού και ιστορικών εξελίξεων εν μέσω ποικίλων επικυρίαρχων (Ενετών, Γάλλων, Άγγλων... αλλά και μιας ιδιόζουσας Ιταλικής Κατοχικής περιόδου) και με ένα ιδιαίτερο ταξικό παρελθόν που καθόριζε κοινωνικές αξίες, δικαιώματα και συμπεριφορές, αισθάνθηκα εξ αρχής την ανάγκη να στοχεύσω στην Τέχνη που διεκδικούσα, στην τέχνη του Κινηματογράφου και ευρύτερα του οπτικοακουστικού μέσου, στα αόρατα αλλά πάντα παρόντα στοιχεία ενός κόσμου φορτισμένου από συγκρούσεις και τραύματα, που αναδεικνύει η ιστορική μνήμη τεσσάρων σχεδόν αιώνων «ελεύθερης» διαχείρισης.

Η χρήση της γλώσσας, της μουσικής, η ξεχωριστή ζωγραφική τέχνη της Επτανήσου, η πρωτογενής ανάπτυξη τόσο της λογοτεχνικής γραφής (πεζός και ποιητικός λόγος) όσο και της αντίστοιχης θεατρικής, όλα αυτά μαζί με ποικίλα άλλα πολιτιστικά δεδομένα των νησιών που απέφεραν οι Ευρωπαϊκές ιδέες, καθώς κυκλοφορούσαν ανεμπόδιστα αυτούς τους τέσσερις αιώνες, αποτέλεσαν και αποτελούν πάντα διαρκή αναφορά στην κινηματογραφική μου γραφή. Αυτά τα πολιτιστικά δεδομένα μετέρχονται από γενιά σε γενιά των συμπατριωτών μου Επτανησίων, μέσα από την τοπική παράδοση. Δεν χρειάζονται ιδιαίτερη ερμηνεία. Ο θεατής, σταδιακά, θα προσθέσει το ειδικό τους βάρος στην κατανόηση των αφηγηματικών ανατροπών και των εξελίξεων του ιστορικού χρόνου της αντίστοιχης ταινίας.

Ο καμβάς μιας σύγχρονης οπτικοακουστικής αφήγησης στηρίζεται στο οικονομικό, κοινωνικό και πολιτιστικό

πλαίσιο της εποχής που ζούμε. Τα πρόσωπα και οι συγκρούσεις που μας ενδιαφέρουν να διαχειριστούμε δραματουργικά, προσεγγίζονται όμως δημιουργικά και μέσα από τις θετικές ή αρνητικές συμπεριφορές τους απέναντι στο παρελθόν που βαρύνει την καταγωγή τους, με τις δεδομένες πολιτιστικές ρίζες του.

Η επί αιώνες κυρίαρχη τάξη των τοπικών γαιοκτημόνων αρχικά διαμόρφωσε και διαχειρίστηκε αποκλειστικά τον χώρο της Επτανήσου. Σταδιακά συμπληρώθηκε με άλλες κοινωνικές ομάδες και όλοι πλέον, από κοινού, παρήγαγαν μια οικονομική και ιστορική πραγματικότητα που μεταλλάχθηκε σταδιακά μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, εν συνεχεία μέσα από τις καταστρεπτικές συνέπειες των σεισμών του 1953 και τέλος, κάποιες δεκαετίες αργότερα, με τη ραγδαία και ανεξέλεγκτη εισβολή του τουρισμού στο νησιωτικό τοπίο του Ιονίου. Όλες αυτές οι εξελίξεις, συχνά απρόβλεπτες ή και τραυματικές στις συνέπειες τους, εμπεριέχουν πάντα βαθιά μέσα τους ποικίλα ιστορικά και πολιτιστικά κατάλοιπα.

Και αυτός ο εκ νέου διάλογος με την εντοπιότητα της Μνήμης αποτελεί για εμένα, τον ζακυνθινό κινηματογραφιστή, τη διαρκή πηγή της δημιουργικής μου αναζήτησης. Οι κύκλοι της Ιστορίας και του Πολιτισμού παράγουν στοιχεία αναφοράς που εντάσσονται στην ανάπτυξη της οπτικοακουστικής αφήγησης, χωρίς να υπογραμμίζουν εξ αρχής την προέλευση τους, αλλά αντίθετα συνθέτοντας στα μάτια των θεατών το ευρύ πλαίσιο ενός φανταστικού Σήμερα μέσα από τα θραύσματα ενός πραγματικού Χθες.

Εικόνα 4. «Το αίμα των αγαλμάτων», Ελευσίνα, 1982

Σήμερα εκ νέου, με την ίδια πίστη και ένταση αναζήτησης, διαχειρίζομαι για την προσεχή κινηματογραφική παραγωγή μου την επίδραση του ιδιαίτερου επανησιακού θυμικού και τη σύγχρονη μεταγραφή συμπεριφορών και συγκρούσεων που χαρακτήρισαν στο παρελθόν τους συμπατριώτες μου. Ψηφίδα-ψηφίδα, η ιστορία και ο πολιτισμός του Ιονίου, θα έρθουν για άλλη μια φορά να στοιχειώσουν τις απόλυτες επιλογές των πρωταγωνιστών ενός σύγχρονου δράματος, ενός οικογενειακού μικρόκοσμου φορτισμένου από φαντασιακά και πραγματικά στοιχεία της τοπικής και σε προέκταση, της ελληνικής κοινωνίας. ■

Παραπομπές

1. *Χρυσομαλλούσα*, Τώνης Λυκουρέσης, Δράμα, 1978
2. *Ύμνος εις την ελευθερία*, Τώνης Λυκουρέσης, Δραματοποιημένο ντοκιμαντέρ, 1989
3. *Το τραγούδι της ζωής-η εβραϊκή κοινότητα της Ζακύνθου*, Τώνης Λυκουρέσης, Δραματοποιημένο ντοκιμαντέρ, 2003
4. *Αλκηστη*, Τώνης Λυκουρέσης, Δράμα, 1986
5. *Αίμα των αγαλμάτων*, Τώνης Λυκουρέσης, Δράμα, 1982
6. *Η μνήμη ταξιδεύει*, Τώνης Λυκουρέσης, Δραματοποιημένο ντοκιμαντέρ, 2013
7. *Σκλάβοι στα δεσμά τους*, Τώνης Λυκουρέσης, Δράμα, 2008